

ION STOICA DUMITRESCU (1886–1956) – PICTOR DE PRIM RANG AL RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE

de SORIN CRISTESCU

Abstract: Stoica Dumitrescu, painter trained in Munich and under the influence of great Romanian masters, a painter both traditionalist and modern, academist and realist, immortalized in many of his paintings, less glorifying, the tragedies of simple people, of peasants, who through their heroism and sacrifice fulfilled the national dream ideal: Greater Romania.

Keywords: paintings with historical subjects, human tragedies of war, World War I.

Toate războaiele din istorie, de mai mare sau mai mică amploare, au înflăcărat talentul și imaginația pictorilor și sculptorilor care au imortalizat pentru eternitate atât faptele de eroism ale luptătorilor cât și tragediile prin care trec civilii, femeile și copiii prinși în nenorocirile conflictelor. Așa cum este și firesc pictarea evenimentelor războinice continuă decenii la rând după încheierea respectivei confruntări.

Nici istoria românilor nu putea face excepție. Pe fondul valorizării istoriei naționale ca sursă de inspirație pentru marii pictori precum Theodor Aman (1831–1891), războiul de independență din anii 1877–1878, campania de la sud de Dunăre din iulie-august 1913 și mai ales Războiul de Întregire din anii 1916 – 1919 au prilejuit afirmarea celor mai mari pictori din istoria artelor românești și realizarea unor capodopere pentru eternitatea națiunii române.

Unul dintre acești pictori a fost Ion Dumitrescu cunoscut în istoria artei ca Stoica D. sau Ion Stoica Dumitrescu (11 mai 1886, Zănoaga, Dolj – 20 decembrie 1956, București). A fost un pictor recunoscut pentru contribuția sa majoră la educația poporului în spiritul valorilor naționale remarcându-se în special prin lucrările cu tematică eroică și istorică. Tablourile sale ilustrează privitorului legende istorice care definesc și conturează elementele definitorii ale idealului național românesc.

Artist format atât în țară, cât și în străinătate – și-a început studiile la Școala Elementară de Meserii din Olt, a continuat pregătirea la Școala de Arte Frumoase din București (1900–1905), apoi a urmat cursurile Școlii de Arte Frumoase din München până în 1909 unde l-a avut profesor pe renumitul pictor al cailor Angelo Jank (1868–1940). Dumitrescu a călătorit și a studiat foarte mult în Franța și în Italia.

În timpul vieții, pictorul a participat la numeroase expoziții personale și colective cu tematică istorică (expune chiar și la Paris, la Muzeul Războiului). În intervalul 1920–1927 se remarcă ca ilustrator pentru editura Cartea Românească, fiind totodată restaurator și pictor la Muzeul Militar din București.

Pictorul Stoica Dumitrescu a fost unul dintre cei mai de seamă promotori ai valorilor istoriei naționale, discursul său vizual sublimând mesajul eroic al legendelor legate de trecutul țării. Lucrările lui Stoica Dumitrescu – *Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia*, *Stejarul din Borzești*, *Cuza Vodă și Moș Ion Roată*, *La han*, *Barbu Lăutaru* sau *Luptele de la Mărășești* – au contribuit din plin la promovarea valorilor identității naționale. Prin lucrările sale, Stoica Dumitrescu a transmis un mesaj de speranță și triumf specific acelei epoci aflate în plin elan de realizare a idealului național¹.

Pictorul Stoica se afirmase ca grafician cu cel puțin un deceniu înainte de războiul de întregire când talentul său fusese remarcat de o personalitate marcantă a epocii, istoricul și jurnalistul Nicolae Iorga, altminteri o persoană cu un simț artistic mai puțin dezvoltat. Iorga l-a ales pe Stoica pentru a ilustra prima pagină a ziarului care va ajunge repede la celebritate *Neamul Românesc*, primul număr fiind cel din 10 Mai

¹ Pe larg Paul Rezeanu, *Stoica D.*, 1990.

1906. Tot Iorga i-a cerut lui Stoica să-i illustreze în 1907 una din cărțile sale de călătorie *Prin Bulgaria la Constantinopol*, unde condeiul fermecat al pictorului surprinde detaliile cu precizia desenelor de pe bancnote, ba chiar autorul acceptă și caricatura sa la începutul cărții.

CARTEA I.
DE LA DUNĂRE LA SOFIA.

Fig. 1. Caricatura lui Nicolae Iorga realizată de pictorul Stoica D.

Faima de ilustrator a lui Stoica s-a răspândit rapid: în 1915 va ajunge să illustreze ediția princeps din 1915 a romanului lui Mihail Sadoveanu *Neamul Șoimăreștilor*, care va cunoaște ulterior un număr mare de ediții.

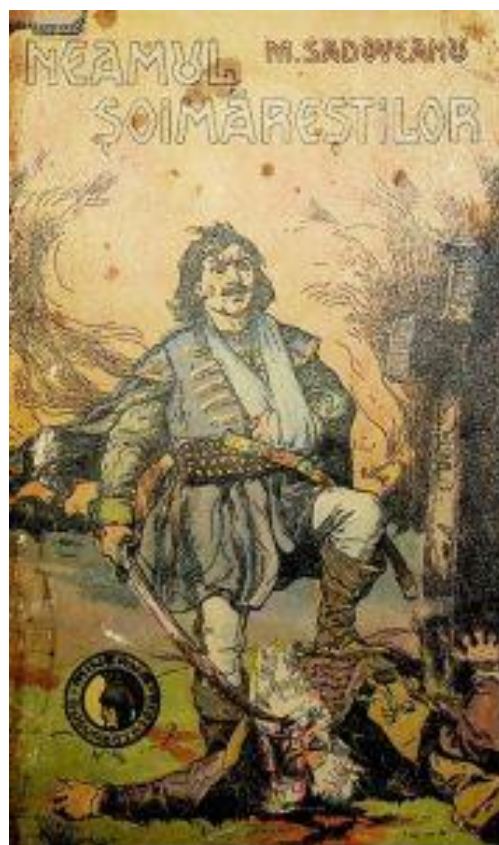

Fig. 2. Coperta romanului lui Mihail Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor* (1915).

Anii tragici, care au făcut posibilă manifestarea pe deplin a geniului artistic al artistului, au fost anii Războiului de Întregire. În primele luni ale campaniei din 1916, armata română, armata unei țări mici și sărace, a suferit pierderi grele și a trebuit să se retragă din fața trupelor Puterilor Centrale abandonând capitala la 24 noiembrie/6 decembrie 1916 și trei sferturi din teritoriul țării. Linia frontului s-a stabilit în ianuarie 1917 pe Carpați și în zona dintre curbura Carpaților și Delta Dunării, pe o linie ce trecea pe la nord de orașul Focșani. În aceste condiții Curtea regală, parlamentul, guvernul și principalele instituții ale statului s-au refugiat la Iași. Armata română s-a retras în Moldova, trecând printr-un amplu proces de refacere și reorganizare, realizat într-o perioadă relativ scurtă, elementul cel mai important fiind Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, sosită în țară la 15 octombrie 1916.

În această atmosferă, pictorul Stoica Dumitrescu își manifestă plenar idealul artistic așa cum fusese formulat în 1892 de poetul George Coșbuc: „Sunt suflet în sufletul neamului meu/ Și-i cânt bucuria și amarul-/ În ranele tale durutul sunt eu/ Și-otrava deodată cu tine o beu/ Când soarta-ți întinde paharul./ Și-oricare-ar fi drumul pe care-o s-apuci/ Răbda-vom pironul aceleiași cruci/ Unindu-ne steagul și larul/ Și-altarul speranței oriunde o să-l duci/ Acolo-mi voi duce altarul.” Desigur, nu știm dacă aceste versuri au avut sau nu vreo influență asupra pictorului.

Doritor să mobilizeze artiștii în slujba idealului național pentru ca operele lor să mențină moralul românilor condamnați la viața grea din iarna lui 1917 în ziua de 2 februarie 1917 Marele Cartier General a organizat apariția ziarului *România* „organ al apărării naționale”, în echipa de reporteri-desenatori de război la această publicație. Ziarul, cu apariție cotidiană, avea redacția în Iași, pe strada Lăpușeanu nr. 33, administrația în strada Ștefan cel Mare nr. 21, în funcția de director se afla locotenentul în rezervă Mihail Sadoveanu, iar prim redactor Octavian Goga. Din colectivul de redacție mai făceau parte scriitorii Petre Locusteanu, George Ranetti, Ion Minulescu, Corneliu Moldoveanu, N. N. Beldiceanu, Mircea Rădulescu, Radu D. Rosetti ș.a. Colaborau Nicolae Iorga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Ion Agârbiceanu, Vasile Voiculescu, Alexandru T. Stamatiad, Zaharia Bârsan, poetul Vasile Militaru etc

Pictorul Stoica s-a remarcat prin realizarea unei serii de gravuri care au impresionat profund privitorii din acea vară a lui 1917 care avea să vadă mai întâi Parlamentul votând reformele în baza cărora va funcționa România Mare – reforma agrară și reforma votului universal (iunie) și apoi izbânzile nemuritoare ale armatei române de la Mărăști, Mărășești Oituz (iulie – august). Cât de puternic a fost impactul gravurilor lui Stoica aflăm din ziarul *România*, din 6 (19) iunie 1917, unde pe prima pagină putem citi următorul articol semnat de Nicolae N. Beldiceanu². Rămâne categoric cea mai frumoasă descriere artistică a lucrărilor pictorului și în egală măsură un portret moral al artistului, om de o modestie cu totul deosebită. Îl reproducem integral:

„Pictorul D. Stoica

Cronicarul de icoane a trecutului nostru, expune în vitrina unei librării trei gravuri din război.

Cu vânățul creionului ori cu negrul cernelii, pictorul Stoica a izbutit întotdeauna să obție masivitatea celor mai păstoase picturi și delicatetea vaporosă a celor mai străvezii acuarele. Înzestrat cu asemenea calități de desen, haina fastuoasă a culorii îi devine aproape inutilă de aceia pare că preferă bogăției paletelor, sobrietatea creionului ori a peniței.

Pe lângă darul de a prinde din câteva trăsături sigure, o mișcare ori o figură caracteristică – de la ce dintâi începuturi ale sale, a dovedit o rară înțelegere a trecutului. Din câteva linii tari, ca săpate în piatră, a știut să învie figurile eterne ale epopeii noastre. Din cele dintâi desene ale sale răsare același suflet, îngenunchat cu evlavie în fața altarului trecutului. În toată harnica sa activitate a disprețuit formulele cari i-au amețit pe atâția de la noi. I-am urmărit cu dragoste și nădejdi mari, zi cu zi, an cu an, munca înfrigurată. Din fiecare schiță făcută în fugă, vibra sufletul viforos al trecutului. De pictorul Stoica m-am apropiat întotdeauna ca de un vechi boier sfătos care soarbe domol din filigeanul de cafea ori din paharul cu vin de Cotnari și-mi povestește de turci și de tătari și de bejării spre cetățile întunecate ale munților. De câte ori m-am apropiat de pictorul acesta lipsit de pretenții și atât de stânjenit și de rătăcit în lumea limbută și zădarnică a cafenelelor noastre artistice – mi s-a părut că-s într-o albă odaie patriarhală, cu miros de busuioc și de sulfină, cu vechi divanuri odihnitoare, cu iartagane și sânețe³ pe pereți.

Cele trei gravuri din războiul de azi ne arată din belșug ce nădejdi trebuie să legăm de munca sa.

În întâia gravură – o încăierare în pridvorul unei case de țară – o virtuozitate de desen, o bogăție de mișcări, de atitudini încordate, de încăleșări deznădăjduite, cum nu s-au văzut în nici una din compozițiile noastre. Pe urmă sunt așa de caracteristice

² N. N. B. sunt inițialele sub care semna Nicolae N. Beldiceanu (1881–1923) fiul prozatorului Nicolae Beldiceanu (1844 – 1896). A fost prozator de nuanță sămănătoristă, jurnalist marcant al epocii și traducător al lui Guy de Maupassant. Soția sa Victoria Nădejde Beldiceanu (1878–1969) era artist plastic, promova „pictura cu mătase”, era fiica lui Ioan și Sofia Nădejde. A fost tatăl lui Nicoară Beldiceanu (1920–1994) istoric al Imperiului Otoman.

³ Sâneță, sânețe, puști primitive cu cremene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

capetele uscate (osoase) ale soldaților noștri și căpățânele fâlcoase, masive ale nemților; sunt atât de variate, atât de viguros construite, că, fără să vrei te gândești la galeria de tipuri a marelui Daumier⁴.

Al doilea desen: câteva căruți sfărâmate și cai prăbușiți la pământ. Numai doi căiuți de țară au mai rămas în picioare în peisajul pustiit de ghiulele. Stau neclintiți, cu capetele mari plecate, siluetați puternic pe zarea în flăcări. În primul plan e un soldat cu fața spre cerul pe care nu-l va mai vedea niciodată. Și-n tot pustiul acesta tragic, a mai rămas în picioare un stâlp de telegraf și un copac desfrunzit. Atât!

Caii, în diferite poziții și racursiuri, sunt tratați cu o siguranță și cu o vigoare la care n-a ajuns, până acum, nimeni la noi. Sunt unici în toată pictura noastră; și sunt căiuții noștri amărâți – după cum soldații săi, uscați ca niște moaște, sunt soldații noștri.

A treia schiță e de o zguduitoare adâncime simbolică: Un soldat, izbit de moarte de un glonte, s-a târât însângerat, pe brânci, până la o troiță singuratică. Îmbrățișează simbolul suferinței și Hristos se desprinde, ca o lumină de pe cruce; se apleacă, cu dragoste de vechi prieten al Durerii și mângâie eterna suferință omenească.

Gravurele acestea ar trebui răspândite în sute de mii de exemplare. Ce frumos ar fi să ajungă până în cele mai umile case, aceste trei icoane ale suferinței acelor cari, cu brațele încleștate îndărătnic pe coarnele plugului Morții, ară lanurile României viitoare.

N. N. B.”⁵

În aceste condiții chiar atunci, prin Ordinul Circular Nr. 9400 din 23 iunie 1917 al șefului Marelui Stat Major al Armatei Române, generalul Constantin Prezan, un număr de 35 de artiști plastici au fost mobilizați la Marele Cartier General de la Iași. Acesta intenționa să creeze Muzeul Național Militar, instituție „*în care să se păstreze pentru viitor toate lucrările ce vor reprezenta paginile cele mai alese ale războiului, clipele de restriște, ca și eforturile prin care nădăjduim a se îndeplini idealul nostru național*”⁶. În acest scop, artiștilor plastici mobilizați pe lângă Marele Cartier General din Iași, Secția a III-a Adjunctură, li s-au creat condiții speciale de deplasare în teatrele de operații ale războiului, pentru a executa desene-reportaje de pe câmpul de luptă. Pe lista pictorilor și sculptorilor mobilizați se află toată gloria artelor plastice românești: Ion Jalea, Corneliu Medrea, Oscar Han, Dimitrie Mățăuanu, Alexandru Călinescu, Alexandru Talpoșin (Severin), Gheorghe Stănescu, Camil Ressu, Ion Theodorescu-Sion, Ștefan Dimitrescu, Nicolae Dărăscu, Grigore Negoșanu, Dimitrie Hârlescu, Constantin Petrescu-Dragoe, Alexis Macedonski, Constantin Bacalu, Aurel Băeșu, Dumitru Brăescu (născut în comuna Buciumeni, județul Galați, frate al viitoarei celebre parașutiste-pilot Smaranda Brăescu), Traian Cornescu, Otto Briese, Ion Mateescu, Petre Bulgăraș, Alexandru Poitevin-Scheletti, Toma Tomescu, Richard Hette, Remus Petre Troteanu, Gh. Ionescu-Doru, Emilian Lăzărescu, Ignat Bednarik, Atanasie Constantinescu etc. Aceștia li s-au adăugat și pictorii D. Stoica și Nicolae Mantu care lucrau în redacția ziarului „România” din prima zi a apariției sale.

Modelul pe care l-a avut generalul Constantin Prezan în luarea hotărârii mobilizării artiștilor plastici în Marele Cartier General de la Iași a fost desigur cel al generalului dr. Carol Davila, care în Războiul de Independență din 1877–1878 i-a invitat pe Nicolae Grigorescu, Carol Popp de Szathmari, Sava Henția și G. D. Mirea să însoțească trupele, ca atașați pe lângă ambulanța Marelui Cartier General, pentru a executa desene-reportaje la fața locului în vederea realizării mai apoi, în atelier, a unor lucrări definitive în care să eternizeze eroismul ostașilor români sau să oglindească dramele populației civile și ororile războiului. Acum, numărul artiștilor plastici mobilizați a fost mult mai mare, aceștia, așa cum se precizează în Ordinul menționat, „*dintr-o pornire curată de patriotism și de înălțător sentiment artistic și-au pus talentul la dispoziția noastră, declarând că toate operele ce vor concepe și executa le vor încredința în deplină proprietatea statului, renunțând la orice fel de răsplată pentru munca depusă*”⁷.

Cum s-a folosit pictorul Stoica de „condițiile speciale de deplasare în teatrele de operații ale războiului” aflăm de la Nicolae Iorga, care a consemnat în volumul I al *Memoriilor* sale apărute în 1931:

„2 Iulie 1917. Denize⁸ vine pentru a se înțelege cu pictorul Stoica, care ar vrea să facă un portret al Reginei. (p. 55)

27 Iulie 1917. Pictorul Stoica vine de la Tecuciu⁹. După lupta de la Putna, unde la schimbarea Rușilor au pătruns Germanii cu gazuri asfixiante, ruși fugari veneau în oraș, arătând degete rănite și strigând: Ghermanții! Poliția și armata noastră au trebuit uneori

⁴ Honoré Daumier (1808–1879), pictor, sculptor, caricaturist și grafician francez, celebru în epocă pentru caricaturile și desenele sale cu caracter politic și social. După moartea sa, va fi recunoscut ca unul dintre marii pictori ai secolului al XIX-lea.

⁵ Ziarul „România”, 6 Iunie 1917

⁶ Barbu Brezianu, *Gruparea Arta Română*, în SCIA – AP, Tom 11, nr. 1, 1964, p. 149–150.

⁷ Pe larg în Adrian-Silvan Ionescu, *Artiști și soldați. Plasticienii atașați Marelui Cartier General și realizările lor 1917–1918*, în SCIA – AP, Serie nouă, Tom 7 (51) 2017, pp. 774,

⁸ Gaetan Denize (1869–1930) preceptor al micului principe Nicolae și apoi secretar particular al reginei Maria. Va fi cel mai important organizator al domeniului de la Balcik al reginei.

⁹ Oraș la 12 km nord de linia frontului în care se afla cartierul general al Armatei I, conduse inițial de generalul Constantin Christescu și apoi de generalul Eremia Grigorescu, și care pe toată durata bătăliei de la Mărășești (24 iulie/6 august – 21 august/3 septembrie 1917) s-a aflat sub tirul artileriei grele germane.

să tragă. Ofițerii noștri sunt furioși că prin aceasta li s-a redus ofensiva mult dorită. Ei îmi cer să nu mă duc aiurea și să vin în mijlocul lor. (p. 78)

12 August 1917. Pictorul Stoica vine de pe front. Efectele artileriei noastre sunt teribile. Regimente întregi de-ale dușmanului se distrug. Soldații noștri nu iartă la baionetă pe nimeni. (p. 94)

8 Septembrie 1917. Gălbănirea se întinde. E bolnav pictorul Stoica. Prințul Carol abia a putut trece dintr-o odaie în alta. (p. 112)

29 Septembrie 1917. Regina vorbește de calendarul pe care îl pregătește soldaților, de buna impresie ce i-a făcut-o pictorul Stoica, de care a fost întovărășită pe front, de nevoia de a se răsplăti artiștii, altfel decât din plata brutală a operei lor¹⁰.

Iată într-adevăr un artist „suflet în sufletul neamului său” care nu ezită să meargă pe front sub focul inamic pentru a vedea cu ochii săi cum arată războiul și ce sunt în stare să facă țărani români în uniformă militară.

Însemnările lui Nicolae Iorga ne-au determinat să cercetăm *Jurnalul de Război* al reginei Maria, publicat în trei volume la Editura Humanitas în anii 2015–2017:

Coțofenești, 22 august/4 septembrie 1917. Mi-am petrecut toată ziua în spital, trecând de la o baracă la alta – bucuria lor la vederea mea și gândul că voi rămâne printre ei o vreme erau emoționante. Aici sunt aproape numai răniți grav, cazuri foarte triste, suferință de neimaginat, îndurată cu răbdare. Sunt alături de mine și prietenul meu Panaitescu (traducătorul meu) și Stoica, un tânăr pictor care vrea să facă schițe – e foarte talentat. Mă urmează la fiecare pas, cărând tot ce-mi trebuie pentru răniți, și petrecem ore lungi printre soldați, vorbindu-le, aducându-le alinare, oferindu-le mărunțișuri¹¹.

La sfârșitul anului 1917, mai precis la 23 noiembrie/9 decembrie 1917, în condițiile instaurării la Petrograd la 25 octombrie/7 noiembrie a regimului bolșevic – sponsorizat de Germania lui Wilhelm al II-lea pentru a determina Rusia să încheie pace separată – România a trebuit să accepte semnarea alături de ruși a armistițiului de la Focșani, demers preliminar încheierii păcii separate de la Buftea-București din 24 aprilie/7 mai 1918.

În durerea unui întreg popor care a urmat acestei decizii politice, printre cele mai importante rezultate ale inițiativei luată de generalul Constantin Prezan a fost materializat în „Expoziția de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați”, deschisă în ziua de 24 ianuarie 1918, în patru săli de la Școala de Arte Frumoase din Iași, fosta Academie Mihăileană. Era menită să fie o replică la expozițiile pictorilor români organizate de ocupanții germani la București, la ateneul român în septembrie 1917 și ianuarie 1918. Expoziția de la Iași a cuprins 61 de lucrări de pictură, sculptură și desene semnate de 32 de plasticieni. Iată cum a relatat evenimentul ziarul *România* (nr. 327, 27 ianuarie 1918): „Marele Cartier General a avut fericita idee să mobilizeze pe artiștii noștri pictori și sculptori pentru ca prin talentul lor să immortalizeze fapte eroice de pe câmpul de luptă și să lase viitorimei icoane vii asupra marilor momente prin care trece neamul nostru. Lucrările executate de acești artiști au fost adunate într-o expoziție, care s-a deschis azi dimineață în localul Școlii de Arte Frumoase. Sunt o sumă de lucrări de valoare, datorate pictorilor Bacalu, Brăescu, Briesse, Băeșu, Cristoloveanu, Constantinescu, T. Cornescu, St. Dimitrescu, D. Hârlescu, Ionescu-Doru, E. Lăzărescu, A. Macedonsky, N. Mantu, Petrescu Dragoe, Poitevin, C. Ressu, D. Stoica, Th. Sion, T. Tomescu, P. Troteanu și sculptorilor A. Călinescu, A. Chiciu, O. Han, R. Hette, I. Iordănescu, I. Jalea, I. Mateescu, D. Mățăoanu, C. Medrea, A. Severin, Gh. Stănescu și Gh. Tudor. Deschiderea expoziției a fost onorată de M. S. Regina, A. A. L. L. Regale Principesele Elisabeta, Maria și Elena, care au venit însoțite de d-na de onoare Procopiu. Se mai aflau de față dl. general Prezan, șeful marelui stat major, care a condus pe M. S. Regina, dându-i toate explicațiile, d. Marincovici, ministru al Serbiei, Boissiev, ministrul Elveției, Mavrocordat, mareșalul palatului, generalul italian Benot, generalul rus Zinogratz, maior Petrescu, aghiotantul d-lui general Prezan, Corbescu, prefectul poliției, și alte personalități. Suverana și Principesele au admirat lucrările, felicitând pe artiști. În numărul de mâine vom face o dare de seamă amănunțită asupra lucrărilor expuse”.

Într-adevăr, a doua zi, ziarul *România* (nr. 328, duminică, 28 ianuarie 1918), sub titlul „Expoziția artiștilor mobilizați”, publică două articole, unul semnat C. M. (Corneliu Moldoveanu), cu considerații de ordin general, iar celălalt semnat P.C. (probabil Petrescu Constantin), cu referiri concrete la lucrările prezentate. Corneliu Moldoveanu, de pildă, aprecia „ideea fericită a autorităților militare de a-i mobiliza pe pictori și sculptori în însăși sfera profesiei lor”, fiindcă „expoziția nu numai că întrece așteptările, dar

¹⁰ Nicolae, Iorga, *Memorii*, vol. 1, f.a. p. 132

¹¹ Maria, Regina României, *Jurnal de război*, ediție Lucian Boia, Editura Humanitas, București, 2015, vol. II, p. 150.

făgăduiește foarte mult pentru viitor. Haina militară i-a făcut pe artiști să îndrăznească mai mult, i-a îndemnat să atace subiecte mari și să caute a exprima pe pânză sufletul și psihologia mulțimii. În alte împrejurări poate că nici unul dintre ei sau foarte puțini s-ar fi gândit să fixeze în armonii de linii și culori strălucitele pagini ale epocii noastre. Și ar fi fost o pierdere ... Istoria vitejiei românești are dreptul să ceară de la toate categoriile de artiști ilustrarea episoadelor glorioase și cristalizarea estetică a momentelor unice prin vitejie și jertfă”. Tot el însă atrage atenția „că nu trebuie să ne așteptăm la opere terminate, definitive, deoarece artiștii n-au avut la îndemână nici materialul, nici timpul de concepție și execuție ca să poată făuri opere eterne”. Scriitorul conchide că „expoziția oferă un material bogat, de calitate distinsă, care ne face să nădăjduim mult de la manifestările viitoare. Se vor putea obține opere de o valoare superioară, care să poată figura în orice expoziție străină”. Pictorul Stoica Dumitrescu s-a prezentat cu lucrările *Capturarea unui convoi inamic*, *Lupta de la Mărășești* și *Din luptele de la Turtucaia*¹².

Fig. 3. Ion Stoica Dumitrescu, *Lupta de la Mărășești* pictură Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”.

În Memoriile sale Nicolae Iorga a scris: „29 Ianuarie 1918. Expoziție de pictură și sculptură a artiștilor Marelui Cartier. Afară de Stoica și de tânărul sculptor Chiciu¹³, nimic remarcabil¹⁴.”

Cercetând *Jurnalul de Război* al reginei Maria din acele zile vedem că suverana n-a consemnat nimic despre „Expoziția artiștilor mobilizați”. Chiar dacă a participat la vernisaj, după cum citim în ziarul *România*, nu a considerat că este un eveniment suficient de important care să merite să fie menționat. Mai ales că acele zile au fost dramatice în evoluția războiului: la 25 ianuarie 1918 guvernul Ion I. C. Brătianu a trebuit să demisioneze, semn că România va trebui să încheie pace separată cu Puterile Centrale, acceptând acest demers de compromitere a României în ochii aliaților occidentali.

¹² Cu acest prilej Nicolae Iorga a scris articolul elogios: *Trei scene de război ale pictorului D. Stoica*. în *Drum drept*, Iași, 28 ianuarie 1918, mai accesibile în Nicolae Iorga, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, 1968.

¹³ Angel Chiciu (Kiciu) (1883–1963) sculptor reprezentativ al epocii; a participat la Expoziția artiștilor mobilizați cu lucrările: *Soldat în atac*, *Generalul Iacobescu*, *Refugiata* și *În tranșee*.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 1, p. 265.

Am putea emite mai multe ipoteze asupra expoziției Artiștilor mobilizați. În primul rând nimeni nu a expus vreun portret al regelui Ferdinand sau al reginei Maria sau a celor doi. Doar două portrete unul al Principelui Carol, viitorul rege Carol al II-lea și altul al principesei Elisabeta. Apoi expoziția nu avea caracterul eroizant al manifestărilor de acest gen; spus fie spre cinstea pictorilor ororile războiului se arătau în toată hâdoșenia lor și reieșea clar ideea că sărmana și săraca România, cu potențialul ei atât de redus nu ar fi avut ce să caute în acest război industrial. **Rezumând: lucrurile nu ar fi putut să arate altfel, dar este meritoriu atât talentul cât și conștiința artistică a pictorilor și sculptorilor care au redat realitatea fără nicio cosmetizare, subliniind prin aceasta voința națiunii române de a lupta până la capăt pentru împlinirea idealului unirii.**

Cel mai clar definise situația Nicolae Iorga în primul său discurs rostit în Camera Deputaților când voia să obțină amnistierea țăranilor arestați în urma reprimării sângeroase a răscoalelor din martie 1907: „Că țăranimea noastră este cea din urmă dintre țăranimile din Europa, supt toate raporturile, în această privință nu poate să existe îndoială. În nici una din țările Europei, nici chiar în Turcia, nici o țăranime nu a rămas înapoi ca țăranimea din regatul român¹⁵.

Cu toate progresele realizate de construcția de căi ferate sau de exploatarea petrolifere situația economică a României era departe de a fi favorabilă. În 1914 România avea o populație de 7,6 milioane locuitori, iar încasările la bugetul statului se cifrau conform celebrului *Almanach de Gotha* la 536.307.702 lei (așadar puțin peste o jumătate de miliard lei) iar cheltuielile se cifrau la aceeași sumă¹⁶. Aceeași publicație precizează că datoria externă românească era de 1,9 miliarde lei, în vreme ce datoria externă a Franței, țară cu 39 milioane locuitori, era de aproape 1,3 miliarde franci¹⁷.

Exemplele despre starea jalnică a armatei române de la 1900 – la 1916 sunt greu de numărat și economia lucrării nu ne permite să le trecem în revistă¹⁸.

În aceste condiții decizia de intrare a României în război de partea Antantei a fost determinată nu doar de imperativul realizării idealului național, unirea cu românii de peste Carpați, dar și evoluția specifică a Marelui Război. După primele luni de confruntare, când s-a ajuns la ceea ce s-a numit „războiul de poziții” care a cerut un greu tribut de sânge marilor puteri beligerante, acestea au trebuit să se supună necesității de a negocia atât cu țările mici – România, Bulgaria, Grecia – cât și cu țările mari precum Italia, folosindu-se de promisiuni și amenințări ca să le silească să intre în luptă de partea uneia sau alteia dintre taberi.

Activitatea diplomatică secretă a căpătat amploare pe măsură ce războiul se prelungea. În felul acesta s-a produs un eveniment unic în istoria României, dar și a altor țări, în care liderii lor au putut discuta de la egal la egal cu cei ai marilor puteri. În felul acesta premierul român Ion I. C. Brătianu a putut să prezinte liderilor Antantei revendicarea esențială a Regatului român care străbătuse ca un fir roșu istoria de mai multe veacuri a românilor: unirea cu românii din cuprinsul imperiului Austro-Ungar. Dacă inițial puterile Antantei s-au arătat reticente față de revendicările românilor, prelungirea războiului și sângeroasele bătălii din anul 1916 la Verdun și la Somme, au determinat ca în cele din urmă această tabără să dea un adevărat ultimatum României în iunie 1916, rezumat prin cuvintele „acum ori niciodată”¹⁹, mai precis ori România intră acum în război, ori niciodată nu se vor mai discuta revendicările ei teritoriale; se urmărea în primul rând oprirea în felul acesta a exportului de materii prime vitale românești către Germania și Austro-Ungaria care anihila efectele blocadei maritime ce fusese impusă Puterilor Centrale.

Rămâne întrebarea cât au costat de fapt împrumuturile de tehnică de luptă primite România în cele 16 luni de război, de la mobilizarea din 14/27 august 1916 la armistițiul de la Focșani, de la

¹⁵ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Karta-Graphic, Ploiești, vol. 1, p. 26 (ședința din 12 iunie 1907).

¹⁶ *Almanach de Gotha*, 1914, pag. 1091.

¹⁷ *Ibidem*, pag. 829.

¹⁸ Vezi pe larg Sorin Cristescu, *Mărturii din războiul de Întregire așa cum au fost prezentate regelui Ferdinand*, Editura Cetatea de Scaun Târgoviște, 2024, studiul introductiv p. 7–28.

¹⁹ A.N.I.C., Fond Casa Regală, documente oficiale, dosarul 16/1916, 18 și 23 iunie, conținând telegramele generalului Alexeev, șeful Marelui Stat Major al armatei ruse, în legătură cu intrarea României în război și 17/1916, 2 iulie, conținând telegramele Comandamentului suprem al armatei franceze către atașatul militar de la București, prin care își exprima acordul pentru intrarea României în război.

26 noiembrie/9 decembrie 1917 – de fapt nu ni s-a mai trimis nimic după venirea la putere a bolșevicilor în Rusia la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 pentru că toate transporturile se făceau prin această țară, iar bolșevicii și-au exprimat imediat intenția de a face pace separată prin „decretul asupra păcii”, anunțat chiar a doua zi. La această întrebare a răspuns într-un mod aproximativ, în 1922, un reputat economist și bancher al vremii, Aristide Blank²⁰: „Pe de altă parte, pentru nevoile războiului ne-am împrumutat de la guvernul englez și de la cel francez cu vreo 1.600 milioane franci-aur”²¹. Așadar știind că 2,1 miliarde franci aur au fost necesari pentru modernizarea României în jumătatea de veac ce a precedat Războiul de Întregire – împrumuturi obținute în cea mai mare parte de la Germania și Austro-Ungaria²² – și 1,6 miliarde pentru cele 16 luni de război. Am prezentat acest excurs financiar pentru a demonstra că acuzele formulate de generalul Al. Averescu în celebrele sale „Răspunderi”, de pildă, nu au un temei solid pentru că la posibilitățile financiare reduse ale României, mai mult pentru armată nu se putea face de către niciuna din guvernările care se succedaseră până atunci la conducerea țării. La fel de lipsite de temei sunt și afirmațiile lui I.G. Duca din memoriile sale unde îl acuză pe regele Carol I că a neglijat armata în a doua jumătate a domniei sale²³. În realitate nu a fost vorba de neglijență, banii nu au fost întrebuințați în alte scopuri, ci pur și simplu banii pentru o înarmare cu care să se facă față *ÂMarelui Război nu au existat*, asemenea cheltuieli depășind de trei ori bugetul României din anul 1914 sau 1915.

În anii care au urmat înfăptuirii României Mari cariera pictorului Stoica a cunoscut un curs ascendent. Picturile sale au căpătat însă un altfel de ton de glorificare a regelui Ferdinand și a reginei Maria în lucrările de mari dimensiuni: *Distribuirea de decorații de către regele Ferdinand I și generalul Averescu, 2 august 1917* și *Regina Maria a României infirmieră în tranșee privind un trăgător la crenel, Regina Maria în tranșee, Portretul generalului Prezan*, alături de *Vasile Lupu soldat în Regimentul 76 infanterie, Români în exil și Luptă la baionetă*, toate păstrate la Muzeul Armatei din Paris²⁴.

Regina Maria nu a fost niciodată în tranșee. Ea descrie foarte clar ziua în care a fost cel mai aproape de front: „Ghidigeni”²⁵, 1/14 august 1917. ...Am revenit la patru – drumul de aici până la Tecuci e un adevărat chin și azi l-am făcut de patru ori, pe o căldură înăbușitoare. L-am luat de acolo pe Carol, care ne-a dus cu automobilul pe mine și pe Mignon până la o poziție foarte înaintată, pe Siret, de unde vedeam totul – de fapt, nu vedeam mare lucru în afară de obuzele care ne explodau în față și de-asupra capului. Încă de când ne apropiam de destinație, aveam în stânga explozii care se țineau lanț – a fost o senzație ciudată, dar totul pare atât de simplu, încât nici nu-ți poți închipui oribila realitate care se vede mult mai limpede în spitale. Ne-a tulburat foarte tare. Ne-am întors acasă pe același drum groaznic, am ajuns la Ghidigeni la șase și jumătate și mi-am petrecut restul zilei printre răniți, la Spitalul Mircea”²⁶.

²⁰ Aristide Blank (1883–1960) celebru bancher român din epoca interbelică. Fiul lui Mauriciu Blank (1848–1929) de la care a moștenit banca Marmorosch Blank. În ianuarie 1920 a întemeiat o companie franco-română de transporturi aeriene, CFRNA (Compania franco-română de navigație aeriană) apoi CIDNA (compania internațională de navigație aeriană) - prima companie transcontinentală operativă din istoria aviației. În august 1920 avea să cumpere ziarul *Adevărul*, apoi și-a întemeiat propria editură *Cultura Națională*, promovând naționalismul românesc prin pana lui Nicolae Iorga și a lui Vasile Pârvan. A jucat un rol important în camarila prințului și apoi a regelui Carol al II-lea, dar nu a putut să împiedice falimentul băncii sale în 1931. În 1952 a fost arestat și condamnat de regimul comunist la 20 de ani de închisoare, dar a obținut în 1955 revizuirea verdictului, apoi eliberarea și emigrarea la Paris în 1958, unde a și murit la 1 ianuarie 1960.

²¹ Aristide Blank, *Contribuțiuni la rezolvarea crizei economice*, București, 1922, pag. 15. Tot acolo se menționează faptul că „noi am contractat după război, în străinătate, diferite angajamente pe bonuri de tezaur cu scadență scurtă, pentru un total de 1.200 milioane franci-aur, iar consolidarea acestei datorii face parte din programul financiar cel mai urgent de realizat.” (*Ibidem*, pag. 16) Așadar România devastată de război era o țară care se bucura pe deplin de încrederea financiarilor din Occident, oferindu-i-se împrumuturi în valoare de 1,2 miliarde franci-aur.

²² Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă, Editura Fundației ...România de Măine*, București, 1997, pag. 182.

²³ I. G. Duca, *Memorii*, ediție Stelian Neagoe, Editura Express, București, 1992, vol. I, pp. 109–110.

²⁴ Pe larg despre pictorul Stoica Dumitrescu studiul foarte documentat al lui Sylvie Le Ray-Burimi, ...Peindre la Roumanie dans la Grande Guerre, Ion Stoica Dumitrescu (1886–1956), artiste-combattant sur le front de la diplomatie culturelle”, în *Transylvanian Review*, vol. XXVII, supplément n° 2 (2018), pp. 177–188, reproduceri la pp. 196–201.

²⁵ Ghidigeni este satul de reședință al comunei cu același nume din jud. Galați, la 30 km nord de orașul Tecuci.

²⁶ Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. II, p. 121.

Pictorul Stoica Dumitrescu a ilustrat cu schițele sale de un tragism cutremurător însemnările din război ale filosofului Ștefan Zeletin (1882–1934) din micul volum *Retragerea. Povestea unui dezastru. Octombrie – noiembrie 1916* din 1926²⁷.

Cariera pictorului a continuat și în deceniile următoare; pe internet circulă o schiță intitulată *Eliberatorul* în care, judecând după uniformă soldatului se vede că este vorba de războiul României din anii 1941–1945. În ultimi ani ai vieții a colaborat cu Muzeul Militar Național, în ale cărui depozite sunt păstrate majoritatea operelor sale. Posteritatea i-a acordat un loc special în istoria artei românești²⁸.

Stoica Dumitrescu rămâne un pictor de prim rang al Războiului de Întregire ca și al istoriei medievale a românilor. Tablourile și schițele sale emoționează și astăzi la fel cum au făcut în anii de restriște 1916–1918.

²⁷ Reeditat de noi la Editura Humanitas în 2023, din păcate fără schițele lui Stoica Dumitrescu, dar cu un studiu introductiv care arată că în condițiile financiare de atunci dezastrul armatei române era previzibil.

²⁸ Gaston Gh. Cosma, *Studii de artă românească*, ed. ARC 2000, cap. *Pictura istorică românească*, p. 5–73.

